

СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК: 376-056.263

Горлачов О.С.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-СУРДОПЕДАГОГІВ ДАКТИЛЬНОГО ТА МІМІКО-ЖЕСТОВОГО МОВЛЕННЯ

В статті представлений аналіз даних констатувального експерименту, проведеного за розробленою авторською методикою дослідження особливостей становлення дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів, серед студентів 1-6 курсів. Даний аналіз свідчить про відмінність між студентами-сурдопедагогами, що визначилась за основними критеріями, якими виступають: міра орієнтованості в існуючій об'єктивній інформації; характер переходу від теорії до практики; введення дактильного та міміко-жестового мовлення в комплекс знакових засобів; систематизація знакових засобів. Виявлена відмінність між студентами-сурдопедагогами під час вивчення ними дактильного та міміко-жестового мовлення проявилась в зафіксованих у дослідженні 4 рівнях сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів: недостатній (найнижчий); фрагментарний; частково-комплексний; повно-логічний (найвищий) рівень. Відповідно виявленим рівням було здійснено кількісний і якісний аналіз виконання завдань студентами-сурдопедагогами стаціонарного, заочного сурдовідділень та спецфакультету, який засвідчив, що серед студентів-сурдопедагогів різних курсів і різних форм навчання, наявна значна відмінність у рівні володіння дактильним та міміко-жестовим мовленням як структурним чинником сурдопедагогічної майстерності. Відмінність полягає у психологічних чинниках, що детермінують динаміку засвоєння студентами-сурдопедагогами дактильного та міміко-жестового мовлення.

Ключові слова: дактильний знак, дактильне мовлення, жест, міміко-жестове мовлення, методика діагностики, критерії, рівні сформованості.

На сьогодні входження української системи освіти в єдиний європейський освітній простір є складовою частиною процесу євроінтеграції України. Досягнення даної мети можливе за умови вдосконалення та модернізації всіх ланок освітнього процесу України, що сприятиме як загальному розвитку освіти, так і розв'язанню проблем, що існують в окремих її галузях, зокрема в сурдопедагогіці. Актуальним питанням, що потребує глибокого теоретичного аналізу та експериментального вивчення, є система підготовки майбутніх сурдопедагогів, визначення місця, ролі та структури навчання у вищому навчальному закладі дактильного та міміко-жестового мовлення. З метою вирішення даної проблеми, нами було проведено дослідження психологічних особливостей формування дактильного та міміко-жестового мовлення у студентів-сурдопедагогів 1–6 курсів стаціонарного, заочного сурдовідділень та спецфакультету (друга вища освіта), протягом 2005–2011 навчальних років на базі Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

На основі здійсненого аналізу даних констатувального експерименту, проведеного за розробленою авторською методикою дослідження особливостей становлення дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів, було зібрано і проаналізовано 25072 протоколи, які фіксували хід експерименту та результати виконання завдань. Проведене дослідження ґрунтується на теорії поетапного формування розумових дій П.Я.Гальперіна [1]. Наведені в методиці експериментальні серії та типи завдань надавали можливість здійснити обґрунтовані висновки про динаміку становлення у процесі навчання у студентів-сурдопедагогів таких специфічних форм комунікації, як дактильне та міміко-жестове мовлення.

Результати аналізу даних, отриманих в констатувальному експерименті, показали, що основними критеріями формування дактильного та міміко-жестового мовлення у студентів-сурдопедагогів виступають:

- 1) міра орієнтованості в існуючій об'єктивній інформації;
- 2) перехід від теорії до практики;
- 3) введення в комплекс знакових засобів;
- 4) систематизація знакових засобів.

В ході констатувального експерименту було визначено чотири критерії, які для зручності названо, як це зазначено вище, відповідно до їх змістового наповнення скороченим позначенням:

перший критерій названо як «інформативний», другий критерій позначено як «комунікативний», третій критерій названо як «проективний», четвертий критерій позначено як «трансформативний».

Отже, перший критерій, «інформативний» позначає те, що саме студент знає з дактильного та міміко-жестового мовлення. Другий критерій, «комунікативний», як саме він застосовує знання дактильного та міміко-жестового мовлення. Третій критерій, «проективний» розкриває дані як сам студент модифікує дактильне та міміко-жестове мовлення відповідно конкретним обставинам. За допомогою четвертого критерію, «трансформативного» аналізується характер виокремлення технології кодування мовленнєвих потоків та перекодування мовлення.

Визначені, на основі аналізу результатів отриманих у констатувальному експерименті, критерії надали можливість виявити різноманітні прояви сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у студентів-сурдопедагогів.

За результатами аналізу даних констатувального експерименту виявлена відмінність між студентами-сурдопедагогами, під час вивчення ними дактильного та міміко-жестового мовлення, проявилась в зафіксованих у дослідженні 4 рівнях сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів, які описані нижче і визначені як: перший рівень, найнижчий позначено як недостатній рівень; другий рівень названо як фрагментарний рівень; третій рівень позначено як частково-комплектний рівень; четвертий, найвищий рівень названо як повно-логічний рівень.

Недостатній є найнижчим, першим рівнем. Майбутні сурдопедагоги, які віднесені до недостатнього рівня мають лише поодинокі, випадкові, несистемні знання з дактильного та міміко-жестового мовлення, що є негативним явищем. Другий рівень – фрагментарний. У студентів-сурдопедагогів, віднесених до другого рівня, зафіксовані суттєві помилки у дактильному та міміко-жестовому мовленні. Третій рівень – частково-комплектний. Студентам, віднесеним до цього рівня, властиві адекватні знання з дактильного та міміко-жестового мовлення, але вони використовуються не в повному обсязі, так як є частково усвідомленими. Четвертий – повно-логічний, найвищий рівень. Студентам, віднесеним до даного рівня, притаманна адекватність розуміння і застосування дактильного та міміко-жестового мовлення.

Отже, враховуючи психологічні особливості формування дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів констатувальний експеримент показав наявність чотирьох рівнів за такими критеріальними показниками як: міра орієнтованості у існуючій об'єктивній інформації; перехід від теорії до практики; введення в комплекс знакових засобів; систематизація знакових засобів.

Відповідно виявленим в процесі констатувального експерименту рівням (недостатньому, фрагментарному, частково-комплектному, повно-логічному) можна здійснити аналіз виконання експериментальних завдань студентами-сурдопедагогами стаціонарного, заочного сурдовідділень та спецфакультету.

Студенти-сурдопедагоги денної форми навчання розподілились за виявленими у експерименті чотирма рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення. Кількісний розподіл подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів-сурдопедагогів денної форми навчання за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %)

№ п/п	Назва рівня	Курси навчання				
		1	2	3	4	5
I	недостатній	89	41	25	20	1
II	фрагментарний	6	44	41	25	7
III	частково-комплектний	3	7	11	19	28
IV	повно-логічний	2	8	23	36	64

Кількісні дані таблиці 1 свідчать про те, що на найвищому рівні знаходиться, в цілому, незначна

кількість студентів. Навіть на останньому, 5-му курсі їх не набагато більше половини (64%). При цьому вкрай незначна кількість на 3-му курсі (23%) і на 4-му курсі (36%). Простежується негативна тенденція в представленні на найнижчому рівні. Якщо на 5-му курсі кількісно майже не фіксується (1%), то на 4-му, 3-му і 2-му курсах залишаються 20%, 25% і 41% відповідно. Слід зазначити, що переважна більшість студентів 1-го курсу віднесена за результатами дослідження (89%) саме до найнижчого рівня. Окрім того, на другому рівні, фрагментарному, знаходиться майже половина студентів 2-го і 3-го курсів (44% і 41%). В цілому, кількісні дані свідчать про наявну динаміку оволодіння дактильним та міміко-жестовим мовленням. Тому що, на визначених 2-х найнижчих рівнях знаходяться майже всі студенти 1–4 курсів, а саме: на 1-му – 95%, на 2-му – 85%, на 3-му – 66%, на 4-му – 45%, що є вкрай незадовільним явищем.

Отже, як видно з наведеної вище таблиці 1, в ході констатувального експерименту у студентів-сурдопедагогів 1-5 курсу денної форми навчання виявлено рівні сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення.

Наступною групою студентів, що виділялась в ході контрольного експерименту, були студенти-сурдопедагоги заочної форми навчання.

Так, студенти-сурдопедагоги заочної форми навчання також розподілились за виявленими у експерименті чотирма рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення. Кількісний аналіз розподілу студентів-сурдопедагогів заочної форми навчання за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл студентів-сурдопедагогів заочної форми навчання за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %)

№ п/п	Назва рівня	Курси навчання					
		1	2	3	4	5	6
I	недостатній	25	23	19	7	3	-
II	фрагментарний	45	40	31	19	15	3
III	частково-комплектний	21	19	27	43	44	30
IV	повно-логічний	9	18	23	31	38	67

Кількісні дані таблиці 2 свідчать про те, що на найвищому рівні знаходиться, в цілому, незначна кількість студентів-сурдопедагогів заочної форми навчання. Зокрема, на останньому, 6-му курсі їх трохи більше половини (67%). При цьому незначна кількість простежується і на 3-му курсі (23%) і на 4-му курсі (31%) і на 5-му курсі (38%). Наявна негативна тенденція в представленні на найнижчому рівні. Якщо на 6-му курсі кількісно не фіксується (0%), то на 5-му, 4-му, 3-му і 2-му курсах залишаються 3%, 7%, 19% і 23% відповідно. Слід зазначити, що четверта студентів 1-го курсу віднесена за результатами дослідження (25%) саме до найнижчого рівня. Окрім того, на другому рівні, фрагментарному, знаходиться майже половина студентів 1-го, 2-го і 3-го курсів (45%, 40% і 31%). В цілому, кількісні дані свідчать про наявну динаміку оволодіння дактильним та міміко-жестовим мовленням. Тому що, на визначених 2-х найнижчих рівнях знаходяться більша частина студентів 1–3 курсів, а саме: на 1-му – 70%, на 2-му – 63%, на 3-му – 50%, що є вкрай незадовільним явищем.

Отже, як видно з таблиці 2, в ході констатувального експерименту у студентів-сурдопедагогів 1–6 курсу заочної форми навчання виявлено рівні сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення.

Також в ході констатувального експерименту участь брали і студенти-сурдопедагоги спецфакультету, тобто студенти, що отримують другу вищу освіту. Майже всі студенти-сурдопедагоги спецфакультету працюють за спеціальністю у спеціальних закладах освіти для дітей з вадами слуху і тому результати отримані в ході експерименту суттєво відрізняються від результатів, що показали студенти денної та заочної форм навчання.

Студенти-сурдопедагоги спецфакультету розподілились за виявленими у експерименті чотирма рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення. Кількісний розподіл студентів подано у таблиці 3.

Таблиця 3

Розподіл студентів-сурдопедагогів спецфакультету за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %)

№ п/п	Назва рівня	Курси навчання		
		3	4	5
I	недостатній	5	1	2
II	фрагментарний	15	11	8
III	частково-комплектний	41	29	18
IV	повно-логічний	39	59	72

Кількісні дані таблиці 3 свідчать про те, що на найвищому рівні знаходиться більша половина студентів. На останньому, 5-му курсі їх більше половини (72%). При цьому значно менша кількість на 3-му курсі (39%) і на 4-му курсі (59%). На найнижчому рівні простежується невелика кількість студентів: на 5-му курсі – 2%, на 4-му – 1%, 3-му – 5%. Переважна більшість студентів 3-го курсу віднесена за результатами дослідження (41% і 39%) до частково-комплектного рівня і повно-логічного. А на 4-му курсі – 29% студентів перебувають на частково-комплектному і 59% – на повно-логічному рівнях. Окрім того, на другому рівні, фрагментарному, знаходиться незначна частина студентів: на 3-му курсі – 15%, на 4-му – 11%, на 5-му – 8%. В цілому, кількісні дані свідчать про наявну динаміку оволодіння дактильним та міміко-жестовим мовленням.

Розглядаючи результати констатувального експериментів, що був проведений на студентах-сурдопедагогах спецфакультету, ми звертаємо увагу, як видно з таблиці 3, на дуже незначний відсоток студентів, що перебувають на найнижчому – недостатньому рівні. Ця особливість впливає із наявності у переважної більшості студентів сурдопедагогічного досвіду і досвіду комунікативної діяльності із особами з вадами слуху.

Дані таблиць свідчать, що серед студентів-сурдопедагогів різних курсів і різних форм навчання, наявна значна відмінність у рівні володіння дактильним та міміко-жестовим мовленням як структурним чинником педагогічної майстерності. Відмінність полягає у рівні сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення та педагогічного досвіду студентів різних форм навчання. Дана особливість досить чітко простежується при порівняльному аналізі результатів констатувального експерименту представлених на рис. 1–3.

Результати констатувального експерименту студентів денної форми навчання у вигляді узагальненого графіку подано на рис. 1.

Умовні позначення

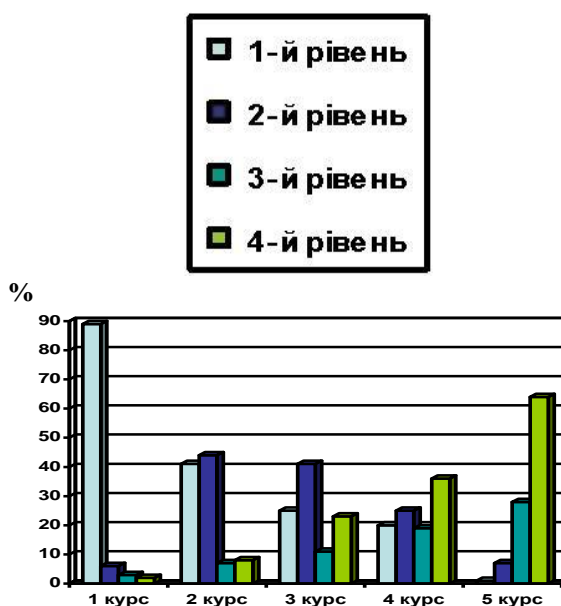

Рис. 1. Порівняльний графік студентів-сурдопедагогів денної форми навчання за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %).

На основі даних представленого вище рисунку видно, що переважна більшість студентів 1-го курсу денної форми навчання, які не мають ні педагогічного досвіду, ні досвіду спілкування з нечуючими особами, не володіє дактильним та міміко-жестовим мовленням.

Результати констатувального експерименту студентів заочної форми навчання у вигляді узагальненого графіку подано на рис. 2.

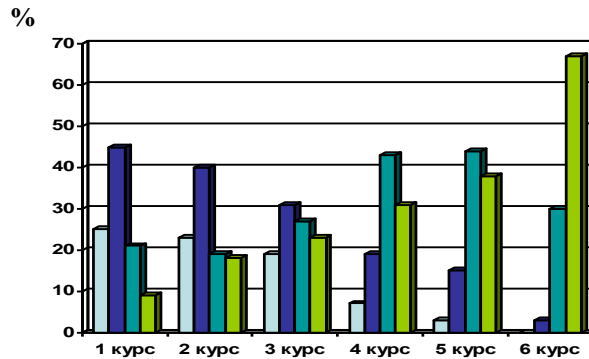

Рис. 2. Порівняльний графік студентів-сурдопедагогів заочної форми навчання за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %).

Як видно з представленого вище рисунку, то майже половина студентів-сурдопедагогів 1-го курсу заочної форми навчання володіють дактильним та міміко-жестовим мовленням.

Результати констатувального експерименту студентів спецфакультету у вигляді узагальненого графіку подано на рис. 3.

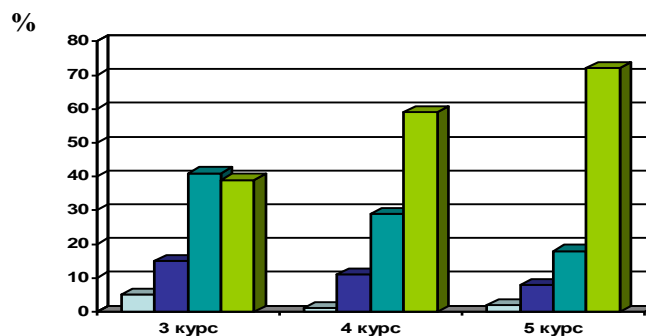

Рис. 3. Порівняльний графік студентів-сурдопедагогів спецфакультету за рівнями сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у констатувальному експерименті (у %).

Отже, як представлено на рисунку 3, студенти-сурдопедагоги спецфакультету починаючи навчання у вищому навчальному закладі показують кращі результати ніж студенти денної і заочної форм навчання, внаслідок наявності досвіду роботи в спеціальних закладах освіти для дітей з вадами слуху.

Виявлені у констатувальному експерименті, за виявленими критеріями, відмінності та рівні пов'язані із особливостями формування дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів складають складну систему оволодіння комунікативною майстерністю сурдопедагога.

Аналіз і систематизація даних, отриманих у констатувальному експерименті, свідчать, що оволодіння студентами-сурдопедагогами дактильним та міміко-жестовим мовленням є складним процесом, простежується позитивна динаміка, але значна кількість студентів п'ятого курсу не досягають найвищого рівня. Також, відповідно виявленим рівням сформованості дактильного та міміко-жестового мовлення у майбутніх сурдопедагогів здійснений кількісний і якісний аналіз виконання завдань студентами 1–6 курсів стаціонарного, заочного сурдовідділень та спецфакультету засвідчив, що серед студентів-сурдопедагогів різних курсів і різних форм навчання, наявна значна відмінність у рівні володіння дактильним та міміко-жестовим мовленням як структурним чинником сурдопедагогічної майстерності. Дана відмінність полягає у психологічних чинниках, що детермінують динаміку засвоєння студентами-сурдопедагогами дактильного та міміко-жестового мовлення. У зв'язку з цим виникає

необхідність розробки психологічного підґрунтя з метою здійснення ефективного впливу на рівень сформованості у студентів-сурдопедагогів дактильного та міміко-жестового мовлення, що здійснено в проведеному наступному формувальному експерименті.

Використана література:

1. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П.Я. Гальперин // Исследования мышления в советской психологии / Под ред. Е.В. Шороховой. – М. : Наука, 1966. – С. 236-276.
2. Краєвський Р.Г. Мова жестів глухих / Р.Г. Краєвський. – К. : Рад. школа, 1964. – 220 с.

References

1. Gal'perin P.Y. Psihologiya myshleniya i uchenie o poetapnom formirovanii umstvennyh deystviy / P.Y. Gal'perin // Issledovaniya myshleniya v sovetskoj psihologii / Pod red. E.V. Shorohovoy. – M. : Nauka, 1966. – S. 236-276.
2. Kraevskuy R.G. Mova jestiv gluhih / R.G. Kraevskuy. – K. : Rad. shkola, 1964. – 220 p.

Горлачѳв А.С. Особенности становления у студентов-сурдопедагогов дактильной и мимико-жестовой речи

В статье представлен анализ данных констатирующего эксперимента, проведенного за разработанной авторской методикой исследования особенностей становления дактильной и мимико-жестовой речи у будущих сурдопедагогов, среди студентов 1-6 курсов. Данный анализ свидетельствует об отличиях между студентами-сурдопедагогами, что определилась за основными критериями, какими выступают: мера ориентированности в существующей объективной информации; характер перехода от теории к практике; введение дактильной и мимико-жестовой речи в комплекс знаковых средств; систематизация знаковых средств. Выявленные отличия между студентами-сурдопедагогами во время изучения ими дактильной и мимико-жестовой речи проявились в зафиксированных в исследовании 4 уровнях сформированности дактильной и мимико-жестовой речи у будущих сурдопедагогов: недостаточный (низкий); фрагментарный; частично-комплектный; полно-логический (высший) уровень. Соответственно выявленным уровням было проведено количественный и качественный анализ исполнения заданий студентами-сурдопедагогами стационарного, заочного сурдоотделений, спецфакультета, который засвидетельствовал, что среди студентов-сурдопедагогов разных курсов и разных форм обучения, имеет место значительное отличие в уровнях владения дактильной и мимико-жестовой речью как структурным фактором сурдопедагогического мастерства. Отличие имеет место в психологических факторах, которые детерминируют динамику усвоения студентами-сурдопедагогами дактильной и мимико-жестовой речи.

Ключевые слова: дактильный знак, дактильная речь, жест, мимико-жестовая речь, методика диагностики, критерии, уровни сформированности.

Gorlachov O.S. Features of becoming of students deaf and hearing-impaired teaching of finger and facial expressions-sign speech

The article analyzes the data of ascertaining experiment conducted for the research methodology developed by author becoming finger features and facial expressions, sign language at the future surdopedagogs among students 1-6 courses. This analysis shows the differences between students surdopedagogs that defined the basic criteria for what are: orientation of a measure in the existing objective information; nature of the transition from theory to practice; introduction finger and facial expressions sign language to the complex of symbolic means; systematization of symbolic means. The detected differences between students surdopedagogs while exploring their finger and facial expressions sign language appeared in the study fixed in 4 levels of formation finger and facial expressions sign language at the future surdopedagogs: inadequate (very low); fragmentary; partially the bundled; full-logic (top level). Accordingly, identifying the level was carried out quantitative and qualitative analysis of the execution of the tasks students surdopedagogs stationary the absentee surdo offices, Special Faculty, who testified that among the students surdopedagogs different courses and different forms of education, there is a significant difference in the levels of possession finger and facial expressions sign language as a structural factor surdopedagogik skill. The difference takes place in psychological factors which determine the dynamics of assimilation of students surdopedagogs finger and facial expressions sign language.

Keywords: finger sign, finger spelling, sign, sign language, diagnosis methods, criteria, development levels.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2015 р.

Статтю прийнято до друку 14.05.2015 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Фомічова Л.І.

УДК: 376.06

Дем'яненко Б.Т.

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПСИХОТЕРАПІЇ ЕМОЦІЙНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ ПОРУШЕНЬ
У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ**

У статті розглядається, в рамках різних напрямків психотерапії (психодинамічного, когнітивно-поведінкового, екзистенційного-гуманістичного) сучасні тенденції психотерапії психічних порушень у дітей та підлітків. Особлива роль відводиться психодинамічному напрямку, зокрема теорії об'єктних відносин (М. Клайн, Д. Віннікот, Р. Фейнберг, Г. Гантріп). У теорії об'єктних відносин ключове значення приділяється раннім відносинам «мати-дитя», що є основою подальшого особистісного розвитку. В аналізі структури психічної індивідуальності надається важливе значення перехідної області (у розумінні Д.Віннікотта), що грає особливу роль у психологічному розвитку та формуванні психологічних проблем. У цій